4. महान्यासः

4.1 कलश प्रतिष्ठापन मन्त्राः

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् विसीमत-स्सुरुचो वेन आवः ।
स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठा-स्सतश्च योनि-मसतश्च विवः ।
नाके सुपर्ण मुपयत् पतन्त९ं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्ष-तत्वा ।
हिरण्यपक्षं ँवरुणस्य दूतं ँयमस्य योनौ शकुनं भुरण्युं ।
आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियं । भवा वाजस्य संगथे ।
यो रुद्रो अग्नौ यो अफ्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा
भुवनाऽऽविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । 1 (अप उपस्पृश्य)
इदं विष्णु र्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं । समूढमस्य पा९ं सुरे ।
इन्द्रं ँविश्वा अवीवृधन्थ् समुद्रव्यचसं गिरः ।
रथीतम९ं रथीनां वाजाना९ं सत्पतिं पतिं ।
आपो वा इदं९ं सर्वं विश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव
आपोऽन्नमापो-ऽमृतमाप-स्सम्राडापो विराडाप-स्स्वराडाप-
श्छन्दा८ंस्यापो ज्योती८ंष्यापो यजू८ंष्याप-स्सत्यमाप-स्सर्वा
देवता आपो भूर्भुवस्सुवराप ओं । 2

अपः प्रणयति । श्रद्धा वा आपः । श्रद्धामेवारभ्य प्रणीय प्रचरति ।
अपः प्रणयति ।
यज्ञो वा आपः । यज्ञमेवारभ्य प्रणीय प्रचरति । अपः प्रणयति ।
वज्रो वा आपः । वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्य प्रणीय प्रचरति ।
अपः प्रणयति ।
आपो वै रक्षोघ्नीः । रक्षसामपहत्यै । अपः प्रणयति ।
आपो वै देवानां प्रियं धाम । देवानामेव प्रियं धाम प्रणीय प्रचरति ।
अपः प्रणयति ।
आपो वै सर्वा देवताः । देवता एवारभ्य प्रणीय प्रचरति ।
अपः प्रणयति ।
आपो वै शान्ताः । शान्ताभिरेवास्य शुच(ं्) शमयति । देवो वः
सवितोत् पुनात्व–च्छिद्रेण पवित्रेण वसोस्सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ 3

कूर्चाग्रै र्राक्षसान् घोरान् छिन्धि कर्मविघातिनः ।
त्वामर्पयामि कुंभेऽस्मिन् साफल्यं कुरु कर्मणि ।
वृक्षराज समुद्भूताः शाखायाः पल्लवत्व चः ।
युष्मान् कुंभेष्वर्पयामि सर्वपापापनुत्तये ।
नाळिकेर–समुद्भूत त्रिनेत्र हर सम्मित ।

शिखया दुरितं सर्वं पापं पीडां च मे नुद ।

स हि रत्नानि दाशुषे सुवाति सविता भगः ।

तं भागं चित्रमीमहे । (ऋग्वेद मन्त्रः)

तत्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान–स्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशꣳस मा न आयुः प्रमोषीः ॥

ओं भूर्भुवस्सुवरों । अस्मिन् कुंभे वरुणमावाहयामि ।

वरुणस्य इदमासनं । वरुणाय नमः । सकलाराधनैः स्वर्चितं ।

रत्नसिंहासनं समर्पयामि । पाद्यं समर्पयामि ।

अर्घ्यं समर्पयामि । आचमनीयं समर्पयामि ।

मधुपर्कं समर्पयामि । स्नानं समर्पयामि ।

स्नानानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि ।

वस्त्रोत्तरीयं समर्पयामि । उपवीतं समर्पयामि ।

गन्धान् धारयामि । अक्षतान् समर्पयामि ।

पुष्पाणि समर्पयामि ।

1. ओं वरुणाय नमः
2. ओं प्रचेतसे नमः
3. ओं सुरूपिणे नमः
4. ओं अपांपतये नमः

5. ओं मकरवाहनाय नमः 6. जलाधिपतये नमः

7. ओं पाशहस्ताय नमः 8. ओं तीर्थराजाय नमः

ओं वरुणाय नमः । नानाविध परिमळ पत्र पुष्पाणि समर्पयामि ।

धूपं आघ्रापयामि । दीपं दर्शयामि ।

धूपदीपानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि ।

ओं भूर्भुवस्सुवः । तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो योनः प्रचोदयात् ।

देव सवितः प्रसुवः । सत्यं त्वर्तेन परिषिञ्चामि ।

(रात्रौ – ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामि) ।

ओं वरुणाय नमः । अमृतं भवतु । अमृतोपस्तरणमसि ।

ओं प्राणाय स्वाहा । ओं अपानाय स्वाहा । ओं व्यानाय स्वाहा ।

ओं उदानाय स्वाहा । ओं समानाय स्वाहा । ओं ब्रह्मणे स्वाहा ।

कदळीफलं महानैवेद्यं निवेदयामि । मध्येमध्ये अमृतपानीयं समर्पयामि ।

अमृतापिधानमसि । नैवेद्यानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि ।

तांबूलं समर्पयामि । कर्पूर नीराजनं प्रदर्शयामि ।

नीराजनानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि । मन्त्र पुष्पं समर्पयामि ।

सुवर्ण पुष्पं समर्पयामि । समस्तोपचरान् समर्पयामि ॥

4.2 महान्यास मन्त्रपाठ प्रारंभः

अथातः पञ्चांगरुद्राणां न्यासपूर्वकं जप–हॊमा–र्चना–भिषेक–

विधिं व्याख्यास्यामः

Note: The Mahanyasa Rishi here explains to his students the vidhi (method) and vyakyaanam (pooja) while teaching Mahanayasam and hence he uses the words

"विधिं व्याख्यास्यामः".

Here you, as the kartha, are not doing "vidhi" ("vidhi" meaning the trial method as how to conduct the pooja) or "pooja vyakyaanam" (pooja explanation) but actually doing the pooja itself. Hence it would be more appropriate to say

"अथातः पञ्चांगरुद्राणां न्यासपूर्वकं जप–हॊमा–र्चनाभिषेकं

करिष्यमाणः " ।

5. प्रथमः न्यासः

या ते रुद्र शिवा तनूरघोरा–ऽपापकाशिनी । तया न स्तनुवा
शन्तमया गिरिशन्ताभि चाकशीहि । (शिखायै नमः) । 1

अस्मिन् महत्यर्णवे–ऽन्तरिक्षे भवा अधि ।
तेषा७्ँ सहस्रयोजने–ऽवधन्वानि तन्मसि । (शिरसे नमः) । 2

सहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्यां ।
तेषा७्ँ सहस्र–योजने–ऽवधन्वानि तन्मसि । (ललाटाय नमः) । 3

ह७्ँस–श्शुचिषद् वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर् दुरोणसत् ।
नृषद्वर–सदृत–सद्व्योम सदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ।
(भ्रुवोर्मध्याय नमः) । 4

त्र्यंबकं ँयजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनं । उर्वारुकमिव बन्धनान्
मृत्यो र्मुक्षीय माऽमृतात् । (नेत्राभ्यां नमः) । 5

नमः स्रुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय च ।
(कर्णाभ्यां नमः) । 6

मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
वीरान्मानो रुद्र भामितो वधी र्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते ।
(नासिकाभ्यां नमः) । 7

अवतत्य धनुस्त्वꣳ सहस्राक्ष शतेषुधे ।
निशीर्य शल्यानां मुखा शिवो नः सुमना भव । (मुखाय नमः) । 8
नीलग्रीवा श्शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः ।
तेषाꣳ सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि । (कण्ठाय नमः) । 9A
नीलग्रीवा–श्शितिकण्ठा दिवꣳ रुद्रा उपश्रिताः ।
तेषाꣳ सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि । (उपकण्ठाय नमः) । 9B
नमस्ते अस्त्वायुधाया–नातताय धृष्णवे ।
उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने । (बाहुभ्यां नमः) । 10
या ते हेति र्मीढुष्टम हस्ते बभूव ते धनुः ।
तयाऽस्मान् विश्वतस्त्व–मयक्ष्मया परिब्भुज । (उपबाहुभ्यां नमः) । 11

परिणो रुद्रस्य हेति र्वृणक्तु परित्वेषस्य दुर्मतिरघायोः ।
अव स्थिरा मघवद्भ्यः तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृडय ।
(मणिबन्धाभ्यां नमः) । 12
ये तीर्थानि प्रचरन्ति सृकावन्तो निषङ्गिणः ।
तेषाꣳ सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि । (हस्ताभ्यां नमः) । 13

सद्यो जातं प्रपद्यामि सद्यो जाताय वै नमो नमः । भवे भवे नाति भवे भवस्व मां । भवोद्–भवाय नमः ॥ (अंगुष्ठाभ्यां नमः) । **14A**

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः । (तर्जनीभ्यां नमः) **14B**

अघोरेभ्यो ऽथघोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः । सर्वेभ्यः सर्व शर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्र रूपेभ्यः ॥ (मध्यमाभ्यां नमः) । **14 C**

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि ।

तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ (अनामिकाभ्यां नमः) । **14D**

ईशानः सर्वविद्याना–मीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपति र्ब्रह्मणोऽधिपति र्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवों ॥ (कनिष्ठिकाभ्यां नमः) **14E**

नमो वः किरिकेभ्यो देवाना७ँ हृदयेभ्यः । (हृदयाय नमः) । **15**

नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमः । (पृष्ठाय नमः) । **16**

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशाञ्च पतये नमः ।(पार्श्वाभ्यां नमः)। **17**

विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवा७ँ उत ।

अनेशन्नस्येषव आभुरस्य निषङ्गथिः । (जठराय नमः) । **18**

हिरण्यगर्भ स्समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । सदाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम । (नाभ्यै नमः) । 19

मीढुष्टम शिवतम शिवो नस्सुमना भव । परमे वृक्ष आयुधं निधाय कृत्तिं ँवसान आचर पिनाकं बिभ्रदागहि । (कठ्यै नमः) । 20

ये भूताना-मधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः ।
तेषा७ँ सहस्रयोजने ऽवधन्वानि तन्मसि । (गुह्याय नमः) । 21

ये अन्नेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिबतो जनान् ।
तेषा७ँ सहस्रयोजनेऽ वधन्वानि तन्मसि । (अण्डाभ्यां नमः) । 22

स शिरा जातवेदा अक्षरं परमं पदं । वेदाना७ँ शिरसि माता आयुष्मन्तं करोतु मां । (अपानाय नमः) । 23

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितं ।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनुवो रुद्र रीरिषः ।
(ऊरुभ्यां नमः) । 24

एष ते रुद्रभाग-स्तञ्जुषस्व तेनावसेन परो मूजवतो-ऽतीह्यवतत-धन्वा पिनाकहस्तः कृत्तिवासाः । (जानुभ्यां नमः) 25

सꣳ सृष्ट–जित्सोमपा बाहु–शर्ध्यूर्ध्व धन्वा प्रतिहिता–भिरस्ता ।

बृहस्पते परिदीया रथेन रक्षोहा–ऽमित्राꣳ अपबाधमानः।

(जंघाभ्यां नमः) 26

विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत् ।

सर्वो ह्येष रुद्र–स्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥ (गुल्फाभ्यां नमः) 27

ये पथां पथिरक्षय ऐलबृदा यव्युधः ।

तेषाꣳ सहस्रयोजने ऽवधन्वानि तन्मसि । (पादाभ्यां नमः) । 28

अध्यवोच–दधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक् । अहीꣳश्च सर्वान्

जंभयन् थ्सर्वाश्च यातु धान्यः । (कवचाय हुं) । 29

नमो बिल्मिने च कवचिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च ।

(उपकवचाय हुं) 30

नमो अस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे । अथो ये अस्य

सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरन्नमः । (नेत्रत्रयाय वौषट्) 31

प्रमुञ्च धन्वनस्त्व–मुभयो–रार्त्नियोर्ज्याम् ।

याश्च ते हस्त इषवः परा ता भगवो वप । (अस्त्राय फट्) 32

य एतावन्तश्च भूयाꣳसश्च दिशो रुद्रा वितस्थिरे ।

तेषा सहस्रयोजने ऽवधन्वानि तन्मसि । (इति दिग्बन्धः) 33

------------इति प्रथम न्यासः-------------

(शिखादि अस्त्रपर्यन्तं एकत्रिंशदंगन्यासः दिग्बन्ध सहितः प्रथमः)

6. द्वितीय न्यासः

(ओं नमो भगवते रुद्रायेति नमस्कारान् न्यसेत्)

ओं नमः (मूर्ध्नि) ।
नं नमः (नासिकाग्रे) ।
मों नमः (ललाटाय) ।
भं नमः (मुखाय) ।
गं नमः (कण्ठाय) ।
वं नमः (हृदयाय) ।
तें नमः (दक्षिण हस्ताय) ।
रुं नमः (वाम हस्ताय) ।
द्रां नमः (नाभ्यै) ।
यं नमः (पादाभ्यां) ॥

------------इति द्वितीय न्यासः-----------

मूर्धादि पादान्तं दशांग न्यासः द्वितीयः

7. तृतीयन्यासः

सद्यो जातं प्रपद्यामि सद्यो जाताय वै नमो नमः । भवे भवे नातिभवे भवस्व मां । भवोद् भवाय नमः ॥ (पादाभ्यां नमः) । 1

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नम स्सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः । (ऊरुभ्यां नमः) । 2

अघोरेभ्यो ऽथघोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः । सर्वेभ्यः सर्व शर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः ॥ (हृदयाय नमः) । 3

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि ।
तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ (मुखाय नमः) । 4

ईशानः सर्वविद्याना–मीश्वरसर्व भूतानां ब्रह्माधिपति
र्ब्रह्मणोऽधिपति र्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवों ॥
हंस हंस । (मूर्ध्ने नमः) । 5

7.1 हंस गायत्री

अस्य श्री हंसगायत्री महामन्त्रस्य, अव्यक्त परब्रह्म ऋषिः,

अनुष्टुप् छन्दः, परमहंसो देवता ।

हंसां बीजं, हंसीं शक्तिः । हंसूं कीलकं ।

परमहंस प्रसाद सिद्ध्यर्त्थे जपे विनियोगः ॥ 1

हंसां अंगुष्ठाभ्यां नमः । हंसीं तर्जनीभ्यां नमः ।

हंसूं – मध्यमाभ्यां नमः । हंसैं – अनामिकाभ्यां नमः ।

हंसौं – कनिष्ठिकाभ्यां नमः । हंसः–करतल करपृष्ठाभ्यां नमः । 2

हंसां – हृदयाय नमः । हंसीं – शिरसे स्वाहा ।

हंसूं – शिखायै वषट् । हंसैं – कवचाय हुं ।

हंसौं – नेत्रत्रयाय वौषट् । हंसः – अस्त्राय फट् ॥

ओं भूर्भुवस्सुवरोमिति दिग्बन्धः । 3

॥ ध्यानं ॥

गमागमस्थं गमनादिशून्यं चिद् रूपदीपं तिमिरापहारं ।

पश्यामि ते सर्वजनान्तरस्थं नमामि हंसं परमात्मरूपं ॥ 4

हंस हंसाय विद्महे परमहंसाय धीमहि । तन्नो हंसः प्रचोदयात् ॥ 5

(इति त्रिवारं जपित्वा)

हंस हंसेति यो ब्रूयाद् हंसो (ब्रूयाद्धंसो) नाम सदाशिवः ।
एवं न्यास विधिं कृत्वा ततः संपुटमारभेत् ॥ 6

7.2 दिक् संपुटन्यासः

देवता – इन्द्रः दिक् – पूर्वं

ओं भूर्भुवस्सुवरों । लं ।
त्रातारमिन्द्र–मवितार–मिन्द्रꣳ हवे हवे सुहवꣳ शूरमिन्द्रं ।
हुवे नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ॥
लं इन्द्राय वज्रहस्ताय सुराधिपतये ऐरावत वाहनाय सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहेश्वर पार्षदाय नमः । लं इन्द्राय नमः ।
पूर्व दिग्भागे (ललाटस्थाने) इन्द्रः सुप्रीतो वरदो भवतु । 1

देवता– अग्निः दिक्– दक्षिणपूर्वं (आग्नेय दिक्)

ओं भूर्भुवस्सुवरों । रं ।
त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽव यासिसीष्ठाः ।
यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाꣳसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥
रं अग्नये शक्तिहस्ताय तेजोऽधिपतये अजवाहनाय सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहेश्वर पार्षदाय नमः । रं अग्नये नमः ।
आग्नेय दिग्भागे (नेत्रस्थाने) अग्निः सुप्रीतो वरदो भवतु । 2

दॆवता– यमः दिक् – दक्षिणं

ओं भूर्भुवस्सुवरों । हं ।

सुगन्नः पन्थामभयं कृणोतु । यस्मिन्नक्षत्रे यम एति राजा ।

यस्मिन्नॆन–मभ्यषिञ्चन्त दॆवाः । तदस्य चित्र७ं हविषा यजाम ।

अप पाप्मानं भरणी र्भरन्तु ।

हं – यमाय दण्डहस्ताय धर्माधिपतयॆ महिषवाहनाय सांगाय सायुधाय

सशक्ति परिवाराय उमामहॆश्वर पार्षदाय नमः । हं यमाय नमः ।

दक्षिणदिग्भागॆ (**कर्णस्थानॆ**) यमः सुप्रीतो वरदो भवतु । **3**

दॆवता– निर्ऋति दिक् – दक्षिण पश्चिमं

ओं भूर्भुवस्सुवरों । षं ।

असुन्वन्तम यजमान–मिच्छ स्तॆन–स्यॆत्यान्त–स्करस्यान्वॆषि ।

अन्य–मस्म–दिच्छ सा त इत्या नमो दॆवि निरृतॆ तुभ्यमस्तु ॥

षं निर्ऋतयॆ खड्गहस्ताय रक्षोधिपतयॆ नरवाहनाय सांगाय सायुधाय

सशक्ति परिवाराय उमामहॆश्वर पार्षदाय नमः ।

षं निर्ऋतयॆ नमः । नैर्ऋत दिग्भागॆ (**मुखस्थानॆ**) निर्ऋतिः सुप्रीतो

वरदो भवतु । **4**

<u>देवता– वरुणः</u> <u>दिक् – पश्चिमं</u>

ओं भूर्भुवस्सुवरों । वं ।

तत्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अहेडमानो वरुणेह बोद्ध्युरुश७ं स मा न आयुः प्रमोषीः ॥

वं वरुणाय पाशहस्ताय जलाधिपतये मकरवाहनाय सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहेश्वर पार्षदाय नमः । वं वरुणाय नमः ।

पश्चिमदिग्भागे (बाहुस्थाने) वरुणः सुप्रीतो वरदो भवतु । 5

<u>देवता – वायुः</u> <u>दिक्– उत्तर पश्चिमं</u>

ओं भूर्भुवस्सुवरों । यं ।

आ नो नियुद्भि–श्शतिनी–भिरध्वरं । सहस्रिणीभि–रुपयाहि यज्ञं ।

वायो अस्मिन् हविषि मादयस्व । यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा नः ॥

यं वायवे सांकुशध्वज हस्ताय प्राणाधिपतये मृगवाहनाय सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहेश्वर पार्षदाय नमः ।

यं वायवे नमः । वायव्य दिग्भागे (नासिकास्थाने) वायुः सुप्रीतो वरदो भवतु ॥ 6

<u>दॆवता – सॊमः</u> <u>दिक् – उत्तरं</u>

ऒं भूर्भुवस्सुवरॊं । सं । वयꣳ सोम व्रते तव ।
मनस्तनूषु बिभ्रतः । प्रजावन्तो अशीमहि ॥

सं सॊमाय अमृतकलश हस्ताय नक्षत्राधिपतयॆ अश्ववाहनाय
सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहॆश्वर पार्षदाय नमः ।
सं सॊमाय नमः । उत्तर दिग्भागॆ (हृदयस्थानॆ) सॊमः
सुप्रीतॊ वरदॊ भवतु ॥ 7

<u>दॆवता– ईशानः</u> <u>दिक् –उत्तर पूर्वं</u>

ऒं भूर्भुवस्सुवरॊं । शं ।
तमीशानं (तमीशानं) जगत–स्तस्थुषस्पतिं ।
धियं जिन्वमवसे हूमहे वयं । पूषा नो यथा वेद सामसद् वृधे
रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥

शं ईशानाय शूलहस्ताय विद्याधिपतयॆ वृषभवाहनाय सांगाय सायुधाय
सशक्ति परिवाराय उमामहॆश्वर पार्षदाय नमः ।
शं ईशानाय नमः । ऐशान दिग्भागॆ (नाभिस्थानॆ) ईशानः सुप्रीतॊ
वरदॊ भवतु ॥ 8

<u>देवता– ब्रह्म</u> <u>दिक् – ऊर्ध्वं</u>

ओं भूर्भुवस्सुवरों । अं ।

अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भर हूतौ सजोषाः ।

यश्शंसते स्तुवते धायि पज्र इन्द्रज्येष्ठा अस्मां अवन्तु देवाः ॥

अं ब्रह्मणे पद्महस्ताय लोकाधिपतये हंसवाहनाय सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहेश्वर पार्षदाय नमः । अं ब्रह्मणे नमः ।

ऊर्ध्वदिग्भागे (मूर्धस्थाने) ब्रह्मा सुप्रीतो वरदो भवतु ॥ 9

<u>देवता–विष्णुः</u> <u>दिक् – अधो दिक्</u>

ओं भूर्भुवस्सुवरों । ह्रीं ।

स्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥

ह्रीं विष्णवे चक्रहस्ताय नागाधिपतये गरुडवाहनाय सांगाय सायुधाय सशक्ति परिवाराय उमामहेश्वर पार्षदाय नमः । ह्रीं विष्णवे नमः ।

अधो दिग्भागे (पादस्थाने) विष्णुस्सुप्रीतो वरदो भवतु ॥ 10

7.3 षोडशांग रौद्रीकरणं

विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 1

वह्निरसि हव्यवाहनो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 2

श्वात्रोसि प्रचेता रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 3

तुथोसि विश्ववेदा रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 4

उशिगसि कवी रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 5

अंघारिरसि बंभारी रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 6

अवस्युरसि दुवस्वान् रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हिꣳसीः । 7

शुन्ध्यूरसि मार्जालीयो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 8

सम्राडसि कृशानू रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 9

परिषद्योसि पवमानो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 10

प्रतक्वासि नभस्वान् रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 11

असंमृष्टोसि हव्यसूदो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 12

ऋतधामासि सुवर्ज्योती रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 13

ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्द्धामा रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 14

अजोस्येकपाद् रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि९्सीः । 15

अहिरसि बुध्नियो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने

पिपृहि मा मा मा हि॑ꣳसीः । 16

त्वगस्थिगतैः सर्वपापैः प्रमुच्यते । सर्वभूतेष्व–पराजितो भवति ।

तथो भूत–प्रेत–पिशाच–ब्रह्मराक्षस–यक्ष–यमदूत–शाकिनी–

डाकिनी–सर्प–श्वापद–वृश्चिक–तस्कराद् उपद्रवाद् उपघाताः ।

सर्वे (ग्रहाः) ज्वलन्तं पश्यन्तु । मां रक्षन्तु ।

यजमानं सकुटुंबं रक्षन्तु । सर्वान् महाजनान् रक्षन्तु ।

------------इति त्रितीयः न्यासः-------------

पादाति मूर्धान्तं पञ्चांग न्यासः त्रितीयः

8. चतुर्थः न्यासः

8.1 मनो ज्योतिः

मनो ज्योति र्जुषता-माज्यं विच्छिन्नं यज्ञ॒ समिमं दधातु ।

या इष्टा उषसो निम्रुचश्च तास्सन्दधामि हविषा घृतेन ।

(गुह्याय नमः) । 1

अबोद्ध्यग्निः समिधा जनानां प्रतिधेनु-मिवायती मुषासं ।

यह्वा इव प्रवया-मुज्जिहानाः प्रभानवः सिस्रते नाकमच्छ ।

(नाभ्यै नमः) । 2

अग्नि र्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयं ।

अपा॒ रेता॒सि जिन्वति । (हृदयाय नमः) । 3

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानर-मृताय जातमग्निं ।

कवि॒ सम्राज-मतिथिं जनाना-मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ।

(कण्ठाय नमः) । 4

मर्माणि ते वर्मभिश्छा-दयामि सोमस्त्वा राजाऽमृते नाभिवस्तां ।

उरो र्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्तं त्वा मनुमदन्तु देवाः ।

(मुखाय नमः) । 5

जातवेदा यदि वा पावकोऽसि । वैश्वानरो यदि वा वैद्युतोऽसि ।
शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकं । ऊर्जं पुष्टिं दद दभ्याव वृत्स्व ॥
(शिरसे नमः) ॥ 6

8.2 आत्मरक्षा

ब्रह्मात्मन् वदसृजत । तदकामयत । समात्मना पद्येयेति ।
आत्मन्ना-त्मन्नित्या-मन्त्रयत । तस्मै दशम९् हूतः प्रत्यशृणोत् ।
स दशहूतोऽभवत् । दशहूतो हवै नामैषः । तं ँवा एतं दशहूत९् सन्तं ।
दशहोतेत्या चक्षते परोक्षेण । परोक्षप्रिया इव हि देवाः ॥ 1

आत्मन्ना-त्मन्नित्या-मन्त्रयत । तस्मै सप्तम९् हूतः प्रत्यशृणोत् ।
स सप्तहूतोऽभवत् । सप्तहूतो हवै नामैषः । तं ँवा एतं सप्तहूत९्
सन्तं । सप्तहोतेत्या चक्षते परोक्षेण । परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥ 2

आत्मन्ना-त्मन्नित्या-मन्त्रयत । तस्मै षष्ठ९् हूतः प्रत्यशृणोत् ।
स षड्ढूतोऽभवत् । षड्ढूतो हवै नामैषः । तं ँवा एतं षड्ढूत९् सन्तं ।
षड्ढोतेत्या चक्षते परोक्षेण । परोक्षप्रिया इव हि देवाः ॥ 3

आत्मन्ना–त्मन्नित्या–मन्त्रयत । तस्मै पञ्चम७ं हूतः प्रत्यशृणोत् ।
स पञ्चहूतोऽभवत् । पञ्चहूतो हवै नामैषः । तं ँवा एतं पञ्चहूत७ं
सन्तं । पञ्चहोतेत्या चक्षते परोक्षेण । परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥ 4

आत्मन्ना–त्मन्नित्या–मन्त्रयत । तस्मै चतुर्थ७ं हूतः प्रत्यशृणोत् ।
स चतुर्हूतोऽभवत् । चतुर्हूतो हवै नामैषः। तं ँवा एतं चतुर्हूत७ं
सन्तं । चतुर्होतेत्या चक्षते परोक्षेण । परोक्षप्रिया इव हि देवाः ॥ 5

तमब्रवीत् । त्वं ँवै मे नेदिष्ठ७ं हूतः प्रत्यश्रौषीः ।
त्वयै नानाख्यातार इति । तस्मान्नुहैना७ं–श्चतु होतार इत्याचक्षते ।
तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणा७ं हृद्यतमः । नेदिष्ठो हृद्यतमः ।
नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति । य एवं ँवेद ॥ 6 (आत्मने नमः)

————————————इति चतुर्थ न्यासः————————————

गुह्यादि मस्तकान्त षडंगन्यासः चतुर्थः

9. पञ्चमः न्यासः

9.1 शिव संकल्पः

येनदं भूतं भुवनं भविष्यत् परिगृहीत-ममृतेन सर्वं । येन यज्ञस्तायते
(यज्ञस्त्रायते) सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 1

येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा यतो वाचा मनसा चारुयन्ति ।
यथ् सम्मितमनु सँयन्ति प्राणिनस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 2

येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेषु धीराः ।
यदपूर्वं ँयक्षमन्तः प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 3

यत्प्रज्ञान-मुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योति रन्तरमृतं प्रजासु ।
यस्मान्न ऋते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 4

सुषारथि-रश्वानिव यन्मनुष्यान्नेनीयते-ऽभीशुभि र्वाजिन इव ।
हृत्प्रतिष्ठं ँयदजिरं जविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 5

यस्मिन् ऋचस्साम-यजूꣳषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनाभा विवाराः ।
यस्मिꣳश्चित्तꣳ सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 6

यदत्र षष्ठं त्रिशत७ सुवीरं ँयज्ञस्य गुह्यं नव नावमाय्यं ।
दश पञ्च त्रि७शतं ँयत्परं च तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 7

यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति ।
दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 8

येनेदं ँविश्वं जगतो बभूव ये देवापि महतो जातवेदाः ।
तदेवाग्नि–स्तमसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 9

येन द्यौः पृथिवी चान्तरिक्षं च ये पर्वताः प्रदिशो दिशश्च ।
येनेदं जगद् व्याप्तं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 10

ये मनो हृदयं ँये च देवा ये दिव्या आपो ये सूर्यरश्मिः ।
ते श्रोत्रे चक्षुषी सञ्चरन्तं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 11

अचिन्त्यं चा प्रमेयं च व्यक्ता–व्यक्त परं च यत् ।
सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 12
एका च दश शतं च सहस्रं चायुतं च नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं
च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्च तन्मे मनः
शिवसंकल्पमस्तु ॥ 13

ये पञ्च पञ्च दश शतꣳ सहस्र–मयुत–न्न्यर्बुदं च ।
ते अग्नि–चित्येष्टकास्तꣳ शरीरं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 14

वेदाहमेतं पुरुषं महान्त–मादित्य–वर्णं तमसः परस्तात् ।
यस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरास्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 15

यस्येदं धीराः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणमेतं त्वा वृणत इन्दुं ।
स्थावरं जंगमं–द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 16

परात् परतरं चैव यत् पराश्चैव यत्परं ।
यत्परात् परतो ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 17

परात् परतरो ब्रह्मा तत्परात् परतो हरिः ।
तत्परात् परतोऽधीशस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 18

या वेदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरी ।
ऋग् यजु–स्सामा–थर्वैश्च तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 19

यो वै देवं महादेवं प्रणवं परमेश्वरं ।
यः सर्वे सर्व वेदैश्च तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 20

प्रयतः प्रणवोङ्कारं प्रणवं पुरुषोत्तमं ।
ओंकारं प्रणवात्मानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 21

योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यते ह्यज ईश्वरः ।
अकायो निर्गुणो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 22

गोभि र्जुष्टं धनेन ह्यायुषा च बलेन च ।
प्रजया पशुभिः पुष्कराक्षं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 23

कैलास शिखरे रम्ये शंकरस्य शिवालये ।
देवतास्तत्र मोदन्ते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 24

त्र्यंबकं यँजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्द्धनं । उर्वारुकमिव बन्धनान्
मृत्यो-र्मुक्षीय माऽमृतात् तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 25
विश्वत-श्चक्षुरुत विश्वतो मुखो विश्वतो हस्त उत विश्वतस्पात् ।
संबाहुभ्यां-नमति संपतत्रै र्द्यावा पृथिवी जनयन् देव एकस्तन्मे मनः
शिवसंकल्पमस्तु ॥ 26

चतुरो वेदानधीयीत सर्व शास्त्रमयं विदुः ।
इतिहास पुराणानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 27

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितं ।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनुवो रुद्र रीरिषस्तन्मे
मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 28

मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
वीरान्मानो रुद्र भामितोवधी र्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते तन्मे मनः
शिवसंकल्पमस्तु॥ 29

ऋतꣳ सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलं । ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं
विश्वरूपाय वै नमो नमस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 30

कद् रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे । वोचेम शन्तमꣳ हृदे ।
सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु तन्मे मनः
शिवसंकल्पमस्तु ॥ 31

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् विसीमत–स्सुरुचो वेन आवः ।
स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठा–स्सतश्च योनि–मसतश्च विवस्तन्मे
मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 32

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव ।
य ईशे अस्य द्विपद–श्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम तन्मे मनः
शिवसंकल्पमस्तु ॥ 33

य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
यस्य छायाऽमृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम तन्मे मनः
शिवसंकल्पमस्तु ॥ 34

यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाऽऽविवेश
तस्मै रुद्राय नमो अस्तु तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 35

गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीं । ईश्वरी॑ सर्व भूतानां
तामिहोपह्वये श्रियं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 36

य इद॑ शिवसंकल्प॑ सदा ध्यायन्ति ब्राह्मणाः ।
ते परं मोक्षं गमिष्यन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ 37

(हृदयाय नमः)

9.2 पुरुष सूक्तं

सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
स भूमिं ँविश्वतो वृत्वा । अत्यतिष्ठद् दशाङ्गुलं ।
पुरुष एवेद७ँ सर्वं । यद् भूतं यच्च भव्यं ।
उतामृतत्वस्येशानः । यदन्नेना–तिरोहति ।
एतावानस्य महिमा । अतो ज्यायाँश्च पूरुषः ॥ 1

पादोऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्या–मृतं दिवि ।
त्रिपादूर्ध्व उदैत् पुरुषः । पादो ऽस्येहाऽऽभवात् पुनः ।
ततो विष्वङ् व्यक्रामत् । साशनानशने अभि ॥
तस्माद् विराडजायत । विराजो अधि पूरुषः ।
स जातो अत्यरिच्यत । पश्चाद् भूमिमथो पुरः ॥ 2

यत्पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमतन्वत ।
वसन्तो अस्यासीदाज्यं । ग्रीष्म इद्ध्म श्शरद्धविः ।
सप्तास्यासन् परिधयः । त्रिः सप्त समिधः कृताः ।
देवायद् यज्ञं तन्वानाः । अबध्नन् पुरुषं पशुं ॥
तं ँयज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्न् । पुरुषं जातमग्रतः ॥ 3

तेन देवा अयजन्त । साद्ध्या ऋषयश्च ये ।
तस्माद् यज्ञात् सर्वहुतः । संभृतं पृषदाज्यं ।
पशूस्ताश्चक्रे वायव्यान् । आरण्यान् ग्राम्याश्च ये ।
तस्माद् यज्ञात् सर्वहुतः । ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
छन्दांसि जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मा–दजायत ॥ 4

तस्मादश्वा अजायन्त । ये के चोभयादतः ।
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः ।
यत्पुरुषं व्यदधुः । कतिधा व्यकल्पयन्न् ।
मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरू पादावुच्येते ।
ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः ॥ 5

ऊरू तदस्य यद् वैश्यः । पद्भ्यां शूद्रो अजायत ।
चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षोः सूर्यो अजायत ।
मुखा–दिन्द्रश्चाग्निश्च । प्राणाद् वायुरजायत ।
नाभ्या आसीदन्तरिक्षं । शीर्ष्णो द्यौः समवर्त्तत ।
पद्भ्यां भूमि र्दिशः श्रोत्रात् । तथा लोकां अकल्पयन् ॥ 6

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं । आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे ।
सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः । नामानि कृत्वाभिवदन् यदास्ते ।
धाता पुरस्ता–द्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान् प्रदिशश्चतस्रः ।
तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते ।
यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।
ते ह नाकं महिमान–स्सचन्ते । यत्र पूर्वे साद्ध्याः सन्ति देवाः ॥ 7

(शिरसे स्वाहा)

9.3 उत्तर नारायणं

अद्भ्यः संभूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणः समवर्त्तताधि ।
तस्य त्वष्टा विदधद् रूपमेति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे ।
वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं । आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ।
प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते ।
तस्य धीराः परिजानन्ति योनिं । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः ॥ 1

यो देवेभ्य आतपति । यो देवानां पुरोहितः ।
पूर्वो यो देवेभ्यो जातः । नमो रुचाय ब्राह्मये ।

रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन् ।
यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन् वशे ।
ह्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ । अहोरात्रे पार्श्वे ।
नक्षत्राणि रूपं । अश्विनौ व्यात्तं । इष्टं मनिषाण ।
अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण ॥ 2

(शिखायै वषट्)

9.4 अप्रतिरथं

आशुः शिशानो वृषभो न युध्मो घनाघनः क्षोभण-श्चर्षणीनां ।
संक्रन्दनो-ऽनिमिष एक वीरश्शतꣳ सेना अजयथ्सा-कमिन्द्रः ।
संक्रन्दनेना निमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना ।
तदिन्द्रेण जयत तथ्सहध्वं ँयुधो नर इषु हस्तेन वृष्णा ।
स इषुहस्तैः स निषंगिभि र्वशी सꣳस्रष्टा सयुध इन्द्रो गणेन ।
सꣳसृष्ट-जित्सोमपा बाहु शर्द्ध्यूर्ध्व-धन्वा प्रतिहिता-भिरस्ता ।
बृहस्पते परिदीया रथेन रक्षोहाऽमित्राꣳ अप बाधमानः । 1

प्रभंजन् थ्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्नस्माक-मेद्ध्यविता रथानां ।
गोत्रभिदं गोविदं ँवज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमृणन्त-मोजसा ।

इम॑ सजाता अनुवीर–यध्वमिन्द्र॑ सखायोऽनु स॑रभध्वं ।
बलविज्ञाय–स्स्थविरः प्रवीर–स्सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः ।
अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमातिष्ठ गोवित् । 2

अभि गोत्राणि सहसा गाहमानो–ऽदायो वीर श्शत–मन्युरिन्द्रः ।
दुश्च्यवनः पृतनाषाड युध्यो–ऽस्माक॑ सेना अवतु प्रयुत्सु ।
इन्द्र आसां नेता बृहस्पति र्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।
देवसेनाना–मभिभं जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रे ।
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुता॑ शर्द्ध उग्रं ।
महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयता मुदस्थात् ।
अस्माक–मिन्द्रः–समृतेषु–ध्वजे–ष्वस्माकं ँया इषवस्ता जयन्तु । 3

अस्माकं ँवीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु ।
उद्धर्षय मघवन्ना–युधा–न्युथ्सत्वनां मामकानां महा॑सि ।
उद्वृत्रहन् वाजिनां वाजिना–न्युद्रथानां जयतामेतु घोषः ।
उपप्रेत जयता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः ।
इन्द्रो वः शर्म यच्छत्वना–धृष्या यथाऽसथ ।
अवसृष्टा परापत शरव्ये ब्रह्म स॑शिता ।

गच्छामित्रान् प्रविश मैषां कञ्चनोच्छिषः ।
मर्माणि ते वर्मभिश्छा–दयामि सोमस्त्वा राजाऽमृतेना–भिवस्तां ।
उरो र्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्तं त्वामनु मदन्तु देवाः ।
यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा विशिखा इव ।
इन्द्रो नस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु ॥ 4 ॥ (कवचाय हुं)

9.5 प्रति पूरुषद्वयं

प्रतिपूरुष मेककपालान् निवर्पत्ये–कमतिरिक्तं ँयावन्तो गृह्याः
स्मस्तेभ्यः कमकरं पशूना७ँ शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे
यच्छैक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्ते रुद्र पशुस्तं जुषस्वैष
ते रुद्र भागः सह स्वस्रां–ऽबिकया तंजुषस्व भेषजं गवेऽश्वाय
पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्यं भेषज७ँ सुभेषजं ँयथाऽसति । 1

सुगं मेषाय मेष्या अवांब रुद्रमदि–मह्यव देवं त्र्यंबकं ।
यथा नः श्रेयसः करद्यथा नो वस्य सः करद्यथा नः पशुमतः
करद्यथा नो व्यवसाययात् । त्र्यंबकं ँयजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनं ।
उर्वारुकमिव बन्धनान् मृत्यो र्मुक्षीय माऽमृतात् ।

एषते रुद्र भाग स्तंजुषस्व तेनावसेन परो मूजवतो–ऽतीह्यवतत
धन्वा पिनाकहस्तः कृत्तिवासाः ॥ 2

प्रति पूरुष–मेककपालान् निर्वपति । जाता एव प्रजा रुद्रान्
निरवदयते । एकमतिरिक्तं । जनिष्यमाणा एव प्रजा रुद्रान् निरवदयते ।
एककपाला भवन्ति । एकधैव रुद्रं निरवदयते । नाभिघारयति ।
यदभिघारयेत् । अन्तरव–चारिण७ रुद्रं कुर्यात् ।
एकोल्मुकेन यन्ति । 3

तद्धि रुद्रस्य भागधेयं । इमां दिशं ँयन्ति । एषा वै रुद्रस्य दिक् ।
स्वाया मेव दिशि रुद्रं निरवदयते । रुद्रो वा अपशुकाया आहुत्यै
नातिष्ठत । असौ ते पशुरिति निर्दिशेद्यं द्विष्यात् । यमेव द्वेष्टि ।
तमस्मै पशुं निर्दिशति । यदि न द्विष्यात् ।
आखुस्ते पशुरिति ब्रूयात् । 4

न ग्राम्यान् पशून् हिनस्ति । नारण्यान् । चतुष्पथे जुहोति ।
एष वा अग्नीनां पड्बीशो नाम । अग्निवत्येव जुहोति ।
मध्यमेन पर्णेन जुहोति । स्रुग्घ्येषा । अथो खलु ।
अन्तमेनैव होतव्यं । अन्तत एव रुद्रं निरवदयते । 5

एष ते रुद्रभागः सहस्वस्रांऽबिकयेत्याह । शरद्वा अस्यांबिका स्वसा ।
तया वा एष हिनस्ति । यꣳ हिनस्ति । तयैवैनꣳ सह शमयति ।
भेषजंगव इत्याह । यावन्त एव ग्राम्याः पशवः । तेभ्यो भेषजं करोति ।
अवांब रुद्रमदि महीत्याह । आशिषमेवै-तामा शास्ते । 6

त्र्यंबकं यजामह इत्याह । मृत्योर्मुक्षीय माऽमृता-दिति वा वै तदाह ।
उत्किरन्ति । भगस्य लीफ्सन्ते । मूते कृत्वा सजन्ति ।
यथा जनं यतेऽवसं करोति । तादृगेव तत् ।
एष ते रुद्रभाग इत्याह निरवत्यै । अप्रतीक्ष-मायन्ति ।
अपः परिषिञ्चति । रुद्रस्यान्त र्हित्यै ।
प्रवा एतेऽस्मा-ल्लोका-च्च्यवन्ते । ये त्र्यंबकै-श्चरन्ति ।
आदित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वपति । इयं वा अदितिः।
अस्यामेव प्रतितिष्ठन्ति ॥ 7 (नेत्रत्रयाय वौषट्)

9.6 शत रुद्रीयं

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः । त्वꣳ शर्द्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे ।
त्वं वातैररुणै र्यासि शंगयः । त्वं पूषा विधतः पासि नुत्मनाः ।
देवा देवेषु श्रयद्ध्वं । प्रथमा द्वितीयेषु श्रयद्ध्वं ।

द्वितीया-स्तृतीयेषु श्रयद्ध्वं । तृतीया-श्चतुर्थेषु श्रयद्ध्वं ।

चतुर्थाः पञ्चमेषु श्रयद्ध्वं । पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयद्ध्वं । 1

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयद्ध्वं । सप्तमा अष्टमेषु श्रयद्ध्वं ।

अष्टमा नवमेषु श्रयद्ध्वं । नवमा दशमेषु श्रयद्ध्वं ।

दशमा एकादशेषु श्रयद्ध्वं । एकदशा द्वादशेषु श्रयद्ध्वं ।

द्वादशा-स्त्रयोदशेषु श्रयद्ध्वं । त्रयोदशा-श्चतु र्दशेषु श्रयद्ध्वं ।

चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयद्ध्वं । पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयद्ध्वं । 2

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयद्ध्वं ।

सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयद्ध्वं ।

अष्टादशा एकान्न-वि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

एकान्न-वि॒ꣳशा वि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

वि॒ꣳशा एकवि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

एकवि॒ꣳशा द्वावि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

द्वावि॒ꣳशा-स्त्रयो-वि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

त्रयोवि॒ꣳशा-श्चतु र्वि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

चतुर्वि॒ꣳशाः पञ्चवि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

पञ्चवि॒ꣳशाः षड्–वि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं । 3

षड्वि॒ꣳशा–स्सप्त वि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

सप्तवि॒ꣳशा अष्टावि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

अष्टावि॒ꣳशा एकान्नत्रि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

एकान्नत्रि॒ꣳशा–स्त्रि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

त्रि॒ꣳशा एकत्रि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

एकत्रि॒ꣳशा द्वात्रि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

द्वात्रि॒ꣳशा–स्त्रयस्त्रि॒ꣳशेषु श्रयद्ध्वं ।

देवास्त्रिरे–कादशा–स्त्रिस्त्रय–स्त्रि॒ꣳशाः ।

उत्तरे भवत । उत्तर वर्त्तमान उत्तर सत्वानः । यत्काम इदं जुहोमि ।

तन्मे समृद्ध्यतां । वयꣳस्याम पतयो रयीणां । भूर्भुवस्स्वस्स्वाहा । 4

(अस्त्राय फट्)

9.7 पञ्चांग जपः

हꣳस–श्शुचिषद् वसुरन्तरिक्ष सद्धोता वेदिष दतिथि–र्दुरोणसत् ।
नृषद्वर–सधृत–सद्व्योम सदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् । 1

प्रतद्विष्णु–स्तवते वीर्याय । मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु । अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥ 2
त्र्यंबकं ँयजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्द्धनं ।
उर्वारुकमिव बन्धनान् मृत्यो र्मुक्षीय माऽमृतात् । 3
तथ्सवितु र्वृणीमहे । वयं देवस्य भोजनं ।
श्रेष्ठꣳ सर्व–धातमं । तुरं भगस्य धीमहि । 4
विष्णु र्योनिं कल्पयतु । त्वष्टा रूपाणि पिꣳशतु ।
आसिंचतु प्रजापतिः । धाता गर्भं दधातु ते । 5

9.8 अष्टाङ्ग प्रणामः

हिरण्यगर्भ–स्समवर्त–ताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
सदाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ।
(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 1

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव ।

य ईशे अस्य द्विपद-श्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 2

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् विसीमत-स्सुरुचो वेन आवः ।

स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठा-स्सतश्च योनिम-सतश्च विवः ।

(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 3

मही द्यौः पृथिवी च न इमं यँज्ञं मिमिक्षतां ।

पिपृतान्नो भरीमभिः । **(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 4**

उपश्वासय पृथिवी-मुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विँष्ठितं जगत् ।

स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवै-र्दूराद्दवीयो अपसेध शत्रून् ।

(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 5

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।

युयोध्यस्म-ज्जुहुराण-मेनो भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम ॥

(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 6

या ते अग्ने रुद्रिया तनूस्तया नः पाहि तस्यास्ते स्वाहा ।

(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 7

इमं यँम प्रस्तरमाहि सीदांगिरोभिः पितृभि-स्संविदानः ।

आत्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व ॥

(उमामहेश्वराभ्यां नमः) । 8

Note: The following is only a sloka which says as to what are the 8 angas with which one has to do Pranamam / Namaskaram. This is not a Mantra.

(उरसा, शिरसा, दृष्ट्या, मनसा, वचसा तथा ।

पद्भ्यां, कराभ्यां, कर्णाभ्यां, प्रणामोऽष्टांग उच्यते)

9.9 ध्यानं

अथात्मानं शिवात्मानं श्री रुद्ररूपं ध्यायेत् ॥

शुद्धस्फटिक सङ्काशं त्रिनेत्रं पञ्च वक्त्रकं ।

गङ्गाधरं दशभुजं सर्वाभरण भूषितं ॥ 1

नीलग्रीवं शशाङ्काङ्कं नाग यज्ञोपवीतिनं ।

व्याघ्र चर्मोत्तरीयं च वरेण्य-मभय प्रदं ॥ 2

कमण्डल्वक्ष सूत्रेच दधानं शूलपाणिनं । or

(कमण्डल्वक्ष सूत्राणां धारिणं शूलपाणिनं)

ज्वलन्तं पिङ्गलजटं (जटा) शिखा मध्योद-धारिणं ॥ 3

वृषस्कन्ध समारूढं उमा देहार्द्ध धारिणं ।

अमृतेनाप्लुतं हृष्टं (शान्तं) दिव्यभोग समन्वितं ॥ 4

दिग्देवता समायुक्तं सुरासुर नमस्कृतं ।

नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुव–मक्षर–मव्ययं ।

सर्व व्यापिन–मीशानं रुद्रं वै विश्वरूपिणं ॥ 5

(उमामहेश्वराभ्यां नमः।)

------इति पञ्चमः न्यासः------

हृदयादि अस्त्रान्तं षडंग न्यासः पञ्चमः

10. षष्ठः न्यासः (लघु न्यासः)

प्रजनने ब्रह्मा तिष्ठतु । पादयो र्विष्णुस्तिष्ठतु । हस्तयो र्हरस्तिष्ठतु ।

बाह्वोरिन्द्रस्तिष्ठतु । जठरेऽग्निस्तिष्ठतु । हृदये शिवस्तिष्ठतु ।

कण्ठे वसवस्तिष्ठन्तु । वक्त्रे सरस्वती तिष्ठतु ।

नासिकयो र्वायुस्तिष्ठतु । नयनयो–श्चन्द्रादित्यौ तिष्ठेतां ।

कर्णयो–रश्विनौ तिष्ठेतां । ललाटे रुद्रास्तिष्ठन्तु ।

मूर्ध्न्या–दित्यास्तिष्ठन्तु । शिरसि महादेवस्तिष्ठतु।

शिखायां वामदेवस्तिष्ठतु । पृष्ठे पिनाकी तिष्ठतु ।

पुरतः शूली तिष्ठतु । पार्श्वयोः शिवाशङ्करौ तिष्ठेतां ।

सर्वतो वायुस्तिष्ठतु। ततो बहिः सर्वऽतोग्नि र्ज्वालामाला–परिवृतस्तिष्ठतु ।

सर्वेष्वङ्गेषु सर्वा देवताः यथास्थानं तिष्ठन्तु ।

मां रक्षन्तु । यजमानं सकुटुंबं रक्षन्तु । सर्वान् महाजनान् रक्षन्तु ।

अग्निर्मे वाचि श्रितः । वाक् हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

वायुर्मे प्राणे श्रितः । प्राणो हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

सूर्यो मे चक्षुषि श्रितः । चक्षु र्हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

चन्द्रमा मे मनसि श्रितः । मनो हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

दिशो मे श्रोत्रे श्रिताः । श्रोत्र९ँ हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

आपो मे रेतसि श्रिताः । रेतो हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

पृथिवी मे शरीरे श्रिता । शरीर९ँ हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

ओषधि-वनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः । लोमानि हृदये ।

हृदयं मयि । अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

इन्द्रो मे बले श्रितः । बलꣳ हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः । मूर्धा हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

ईशानो मे मन्यौ श्रितः । मन्यु र्हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

आत्मा म आत्मनि श्रितः । आत्मा हृदये । हृदयं मयि ।

अहममृते । अमृतं ब्रह्मणि ।

पुनर्म आत्मा पुनरायु-रागात् । पुनः॑ प्राणः पुनराकूतमागात् ।

वैश्वानरो रश्मिभि र्वावृधानः । अन्तस्तिष्ठ-त्वमृतस्य गोपाः ॥

आराधितो मनुष्यैस्त्वं सिद्धै र्देवासुरादिभिः ।

आराधयामि भक्त्या त्वाऽनुग्रहाण महेश्वर ॥